

Iskustva učitelja razredne nastave s vršnjačkim nasiljem u školi

Tuđan, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:170988>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Lana Tuđan

ISKUSTVA UČITELJA RAZREDNE NASTAVE S VRŠNJAČKIM
NASILJEM U ŠKOLI

Diplomski rad

Čakovec, lipanj, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Lana Tuđan

ISKUSTVA UČITELJA RAZREDNE NASTAVE S VRŠNJAČKIM
NASILJEM U ŠKOLI

Diplomski rad

Mentor rada:
doc. dr. sc. Tea Pahić

Čakovec, lipanj, 2024.

ZAHVALA

Želim izraziti veliku zahvalnost svojoj obitelji, prvenstveno mojim roditeljima, Sanji i Robertu, koji su me nesebično podržavali tijekom svih ovih godina. Hvala vam što ste bili uz mene u svakom koraku mog akademskog putovanja, pružajući mi ljubav, podršku i ohrabrenje kad god sam to trebala.

Zahvaljujem se svojoj mentorici, doc. dr. sc. Tei Pahić, koja mi je nesebično pružala svoje vrijeme, znanje i stručnost. Hvala na velikoj pomoći, pruženim savjetima, podršci i razumijevanju te svakoj lijepoj riječi kojom mi je pomogla pri izradi ovog rada.

Zahvaljujem se i dečku Filipu i njegovoj obitelji, što su uvijek vjerovali u mene i moje sposobnosti, puno više nego ja sama. Hvala vam na beskonačnoj ljubavi, puno strpljenja i pomoći bez koje ne bih uspjela.

Posebno se zahvaljujem svojoj Leonardi, koja je bila moj glas razuma i najveća podrška svih ovih godina. Hvala ti za sve.

L.T.

Sažetak

Vršnjačko nasilje u školama predstavlja ozbiljan problem koji zahtijeva pažljivu analizu i intervencije. Učitelji imaju ključnu ulogu u prepoznavanju, suzbijanju i prevenciji ovog oblika nasilja među učenicima. Njihova sposobnost prepoznavanja znakova nasilja, adekvatna reakcija i primjena preventivnih strategija imaju ključnu ulogu u stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za učenike.

Ovaj rad istražuje kako učitelji percipiraju vršnjačko nasilje te kako reagiraju na situacije nasilja među učenicima. U provedenom istraživanju sudjelovalo je ukupno 53 ispitanika, pri čemu je N=50 ženskih ispitanika (94,3%) i N=3 muških ispitanika (5,7%). Cilj ovog istraživanja bio je istražiti stavove učitelja razredne nastave prema vršnjačkom nasilju u školi te ispitati njihova iskustva s nasiljem među učenicima.

Rezultati pokazuju da je verbalno nasilje percipirano kao najčešći oblik nasilja, pri čemu su dječaci i djevojčice podjednako percipirani i kao žrtve i kao počinitelji nasilja. Većina učitelja aktivno intervenira kad se suoče s vršnjačkim nasiljem. Otkrivene su povezanosti između dobi, staža i procjena vršnjačkog zlostavljanja sa stavovima o intervencijama. Rezultati pokazuju da postoji niska negativna povezanost između percepcije učitelja o nedovoljnom govoru o zlostavljanju među učenicima u školi i njihovog staža. Utvrđena je niska negativna povezanost između učiteljskih procjena čestine vršnjačkog zlostavljanja i mišljenja da bi se u dodatnu nastavu trebale uvesti radionice na temu zlostavljanja. Dobiveni rezultati pokazuju nisku pozitivnu povezanost između dobi i staža ispitanika te uvjerenja da bi roditelji trebali razgovarati s djecom o zlostavljanju među vršnjacima.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, škola, učitelji

Abstract

Peer bullying in schools represents a serious problem that requires careful analysis and interventions. Teachers play a key role in recognizing, addressing and preventing this form of violence among students. Their ability to identify signs of violence, respond appropriately and implement preventive strategies is crucial in creating a safe and supportive environment for students.

This paper explores how teachers perceive peer bullying and how they react to situations of violence among students. A total of 53 participants took part in the conducted research, with N=50 female participants (94,3%) and N=3 male participants (5,7%). The aim of this research was to examine the attitudes of primary school teachers towards peer bullying in schools and to explore their experiences with violence among students.

The results indicate that verbal violence as the most common form of bullying, with both boys and girls equally perceived as victims and perpetrators of violence. The majority of teachers actively intervene when faced with peer bullying. Associations were found between age, internship and assessments of peer bullying with attitudes towards interventions. The results show a low negative correlation between teachers, perception of insufficient discussion about bullying among students in school and their internship. A low negative correlation was found between teachers assessments in the frequency of peer bullying and the belief that bullying workshops should be introduced into additional classes. The obtained results show a low positive correlation between the age and internship of the participants and the belief that parents should talk to their children about bullying among peers.

Key words: peer violence, school, teachers

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA	3
2.1. Vrste i oblici vršnjačkog nasilja.....	5
2.1.1. Obilježja fizičkog nasilja među vršnjacima.....	6
2.1.2. Obilježja verbalnog nasilja među vršnjacima.....	7
2.1.3. Obilježja elektroničkog nasilja među vršnjacima.....	8
2.2. Sudionici vršnjačkog nasilja	10
2.2.1. Žrtve.....	12
2.2.2. Reaktivne žrtve	14
2.2.3. Zlostavljači	14
2.2.4. Promatrači.....	15
2.3. Uzroci nasilnog ponašanja kod djece školske dobi	18
2.4. Posljedice nasilnog ponašanja kod djece školske dobi.....	20
2.5. Prevencija vršnjačkog nasilja u školama	20
2.6. Preventivni programi vršnjačkog nasilja u RH.....	22
2.6.1. Program „Za sigurno i poticajno druženje u školama“	22
2.6.2. Programa „Rastimo zajedno“	23
2.6.3. Program „CAP“ (Child Assault Prevention)	23
3. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	25
4. PROBLEMI I HIPOTEZE	25
4.1. Problemi.....	25
4.2. Hipoteze.....	25
5. METODA.....	26
6. SUDIONICI	26
7. MJERNI INSTRUMENT	27
8. REZULTATI I RASPRAVA	27
9. ZAKLJUČAK	38
10. LITERATURA	39
11. PRILOZI.....	41

1. UVOD

Nasilje je danas široko rasprostranjena pojava u svijetu. O njemu se mnogo piše, raspravlja i čita u „crnim kronikama“. Brojne institucije i pojedinci, posvećeni su prevenciji nasilja. Vršnjačko nasilje postaje sve značajniji problem koji zahtijeva pažnju i angažman svih članova obrazovne zajednice. Nasilje među učenicima nije samo izolirani incident, već složen problem koji može imati dugoročne i štetne posljedice za sve koji su u nasilje uključeni. U ovom radu istražuje se kako učitelji razredne nastave vide vršnjačko nasilje, analizira njihove perspektive i reakcije te pruža uvid u načine na koje školsko osoblje može pridonijeti stvaranju sigurnijeg i poticajnijeg okruženja za sve učenike.

Kao što pokazuju rezultati različitih istraživanja velik broj djece svakodnevno odlazi u školu sa strahom i grčem u želucu zbog straha od zlostavljanja od strane vršnjaka, stoga djeca često glume da su bolesna i osjećaju se bespomoćno i odbačeno (Maleš i Stričević, 2005).

Nasilno ponašanje kod djece može se javiti već u vrtičko doba, a kasnije tijekom školovanja takvo ponašanje postaje agresivnije i impulzivnije. Tijekom školovanja treba obratiti pozornost na ponašanje školaraca, a neki znakovi za prepoznavanje djece s nasilnim ponašanjem su lošija koncentracija i pažnja, lošiji školski uspjeh, ne mogu nesmetano obavljati školske aktivnosti. Javlja se osjećaj frustracije i empatija, suprotstavljanje odraslima, neprijateljski odnos prema životinjama. Imaju malo prijatelja jer nisu prihvaćeni od strane vršnjaka zbog svojeg ponašanja, ali lakše sklapaju prijateljstva s drugom djecom koja su agresivna i neposlušna te često gledaju nasilne filmove i igraju igrice u kojima je glavna tema nasilje. Nasilje se može definirati kao svjesna okrutnost koja je usmjerena ka drugima s ciljem stjecanja moći nanošenjem psihičke ili fizičke boli (Bilić i sur., 2012).

Middelton-Moz i Zawadski (2003) ističu emocionalna stanja koja obilježavaju žrtve nasilja – strah, snažnu ranjivost i nedostatak samopouzdanja. Još je gore što mnogi ignoriraju nasilnikovo ponašanje i ne poduzimaju korake

kako bi mu se suprotstavili. Kada takvo razorno ponašanje ostane nekažnjeno, osoba koja ga praktikira, ne samo da sama pati, već nanosi bol i patnju mnogim drugim životima, potaknuta potrebom za pomoći.

2. NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA

Samo po sebi, nasilje je kompleksna pojava koja se manifestira kroz motivaciju, emocije i akcije poput nagona, ljutnje, neprijateljstva, napada na osobu, objekt, teritorij, skupine i druge. Nasilje karakterizira upotreba sile, čina ili propusta usmjerenih protiv nekoga s ciljem kontroliranja drugog putem moći u različitim oblicima i intenzitetima (Vrgoč, 1999). Popadić (2009; prema Bilić, 2018) navodi da nasilje među vršnjacima ima svoje posebnosti po kojima se prepoznaje te specifična obilježja po kojima se razlikuje od ostalih oblika nasilja. Nasilja je bilo oduvijek i malo je onih koji tijekom svog školovanja nisu doživjeli ili svjedočili nekim oblicima vršnjačkog nasilja. Vršnjačko nasilje izaziva veliku zabrinutost zbog povećane okrutnosti, raširenosti i ozbiljnosti posljedica kod učenika kao i kod roditelja. Drugi smatraju da to nije nasilje i da su se djeca oduvijek međusobno svađala. Kako navodi Bilić (2018), medijski naslovi povremeno zaintrigiraju javnost o ekstremnim nasilnim događajima, ali naglo i kratkotrajno. Nakon nekoliko dana takve teme padaju u zaborav zato što takva tema postane stara i otrcana, ali oni koji su bili njezini akteri, do kraja života ostaju živjeti s posljedicama.

Prema Bilić, Flander i Hrpka (2012), interes za istraživanje fenomena vršnjačkog zlostavljanja krenuo je 70-ih godina u skandinavskim zemljama. U Skandinaviji se za nasilništvo upotrebljava riječ *mobbing*, a u svijetu (uključujući i Hrvatsku), *bullying*. U Hrvatskoj su drugi nazivi za *bullying*: nasilje, zlostavljanje, nasilje među vršnjacima, nasilje među djecom, zlostavljanje među djecom te mnogi drugi. Kako navode Belančić, Nikčević-Milković i Šuto (2013), najčešće se upotrebljava izraz nasilje među djecom, a Olweus razlikuje pojmove *bullying* i nasilje.

Prvu definiciju nasilja među vršnjacima je dao Olweus (1998) koji je naveo da je učenik zlostavljan kada je učestalo izložen negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika te trpi bol jer je nemoćan oduprijeti se. Olweus (1998) negativan postupak opisuje kada druga osoba zadaje ili nastoji zadati ozljedu ili neugodnost, odnosno sve ono što je uključeno u nasilničko ponašanje. Iz Olweusove definicije vršnjačkog nasilja možemo zaključiti da se radi o

negativnim postupcima koji se događaju kroz duži vremenski period. Učenik negativnim postupcima učestalo zlostavlja drugog učenika, a drugi učenik, odnosno žrtva, nemoćan je obraniti se od nasilnika zbog nejednake snage. Olweus (1998) je nasilje definirao kao agresivno ponašanje kojim zlostavljač koristi svoje tijelo ili drugi objekt kako bi nanio ozljedu drugoj osobi. Iz toga proizlazi da se pojmovi bullying i nasilje mogu upotrebljavati kao sinonimi samo ako su negativni postupci uključivali fizičko nasilje. U hrvatskom jeziku najbolji izraz za bullying bio bi izraz zlostavljanje među djecom. Prema Belančić i sur. (2013) pojam zlostavljanja uključuje nanošenje štete fizičkom silom, ali i bez primjene fizičke sile.

Kao što navode Bilić i Karlović (2004), nasilje se često odvija u školskim WC-ima, hodnicima i drugim prostorima koji su izvan nadzora nastavnika i odraslih. Ponekad se može dogoditi i u učionici, pred drugom djecom koja često ne interveniraju kako bi pomogla žrtvi zbog nezainteresiranosti, straha ili nedostatka empatije. Zlostavljači uvijek nalaze opravdanje za svoje loše postupke, a razlog za zlostavljanje, prema Maleš i Stričević (2005) najčešće ne postoji i svatko može postati žrtva, odnosno, čimbenici koji utječu na to tko će postati žrtvom nasilja su različiti, pa se može samo govoriti o rizičnim čimbenicima. Različitost podrazumijeva boju kože, spol, tjelesno ili neko drugo obilježje, a posebno rizičnu skupinu čine djeca s posebnim potrebama. Prema Maleš i Stričević (2005) uzrok zlostavljanja nisu razlike u kojima se netko razlikuje od drugih, nego u onome tko zlostavlja. Žrtve nasilja su obično tjelesno slabije građe, tiha djeca koja su sklonija samoći i nisu spremni braniti se i zauzeti za sebe, nemaju prijatelja u školi ili podršku drugih učenika. Oni su većinom izolirani jer se ne osjećaju ugodno u grupama i nemaju dovoljno samopoštovanja. Od djetinjstva su okarakterizirani kao tihi i anksiozni i u velikoj mjeri vezani uz svoje roditelje koji se prema njima često odnose previše zaštitnički ili strogo i kontrolirajuće. Zbog takvog načina odrastanja, djeca nisu u mogućnosti da razviju sposobnost da se zauzmu za sebe i budu samostalni poput svojih vršnjaka (Maleš i Stričević, 2005).

2.1. Vrste i oblici vršnjačkog nasilja

Bilić (2008) navodi da se nasilje među vršnjacima određuje kao vrsta agresivnog ponašanja i najčešće se razvrstava po kategorijama agresivnog ponašanja. Vasta, Haith i Miller (1998), agresiju definiraju kao svako ponašanje koje nekom nanosi povredu. Više se odnosi na namjeru nanošenja štete nego na posljedice. Park i Slaby (1983; prema Vasta i sur., 1998), zaključuju da agresiju uvijek određuje društvena procjena koja uzima u obzir motive pojedinca i okolnosti u kojima se neko ponašanje javlja. Agresivna ponašanja mogu se podijeliti u skupine s obzirom na oblik i funkciju, a tada se govori o verbalnoj i o tjelesnoj agresiji (Vasta i sur., 1998).

Bilić (2018) navodi da se vršnjačko nasilje može podijeliti na dvije osnovne podjele, to su verbalno (vrijeđanje, zadirkivanje, omalovažavanje, prijetnje) i fizičko nasilje (udaranje, guranje, šamaranje, čupanje za kosu), a sve je više prisutno i elektroničko nasilje, poznatije kao cyberbullying (uznemiravanje putem interneta, društvenih mreža, SMS-ova, e-mailova). Popadić (2009; prema Bilić, 2018) navodi da se za klasificiranje vršnjačkog nasilja kao temeljni kriterij obično uzima način na koji se nasilni postupak izvodi. Bilić (2018) navodi dva kriterija u određivanju vršnjačkog nasilja. Prvi kriterij je način počinjenja nasilja, a drugi usredotočenost na prirodu ciljane skupine prema kojoj je negativno ponašanje usmjereno. Vrlo često fizičko nasilje prati verbalno, a nešto što počinje kao verbalno nasilje nerijetko prerasta u fizički obračun. Zbog toga je važno voditi računa o međupovezanosti različitih oblika nasilja i ukupnosti njihovih učinaka. Bilić (2018) navodi da je velik broj djece višestruko izložen vršnjačkom nasilju i zlostavljanju.

Negativni postupci kod definiranja pojma *vršnjačkog nasilja* prema Olweusu (1998), uključuju verbalno i fizičko nasilje. Verbalno nasilje manifestira se riječima, a fizičko tjelesnim dodirima. Kada je riječ o elektroničkom nasilju, Reić Ercegovac (2016) navodi da je ključna karakteristika ta što dijete može biti izloženo takvom nasilju neprekidno, dvadeset četiri sata dnevno, umjesto samo tijekom izravnog kontakta s vršnjacima, kao što je to slučaj u školi.

2.1.1. Obilježja fizičkog nasilja među vršnjacima

Kako navodi Bilić (2018), kada netko spomene vršnjačko nasilje, prva asocijacija je najčešće fizičko nasilje. Fizičko nasilje među vršnjacima je oblik nanošenja tjelesnih ozljeda drugoj osobi ili skupini. Takav oblik nasilja među vršnjacima je najčešće moguće vidjeti izvan prostorija škole, kao što je školsko igralište. Tu često dolazi do naguravanja i udaranja među vršnjacima kao i tijekom školskog odmora u školi, gdje se djeca naguravaju, udaraju rukom ili nogom, štipaju ili oštećuju imovinu žrtve (Bilić, 2018).

Bilić i sur. (2012) govore da je fizički oblik nasilja među vršnjacima najmanje sofisticiran oblik nasilja. Kako djeca odrastaju, tako se iz „dječje igre“, nasilje pretvara u još agresivnije. Bilić (2018) navodi da se fizičko nasilje često tretira kao dio odrastanja koje se pojavljuje u određenoj fazi razvoja (osobito među dječacima) i prestaje samo od sebe. Takav pristup znanstvena istraživanja opovrgavaju. Ona ističu da se radi o ozbiljnom problemu u koji je uključeno oko 20% djece, na koje ostavlja ozbiljne i nemjerljive posljedice (Bilić, 2018).

Popadić (2009; prema Bilić, 2018) navodi da se o fizičkom nasilju govori kada se bilo koji fizički čin s potencijalom ozljede, koristi namjerno i opetovano od strane jednog ili više učenika, s ciljem da se demonstrira nadmoć i žrtvi nanese tjelesna bol. Takav oblik nasilja se provodi izravno. Podrazumijeva izravni kontakt pri čemu se koristi fizička snaga kako bi se nanijela fizička bol ili ozljeda (Popadić (2009; prema Bilić, 2018). Ponavljanjem tih postupaka (sukladno Olweusovim kriterijima), govori se o vršnjačkom nasilju. Bilić (2018) navodi da fizičko nasilje uključuje: štipanje, namjerno guranje, udaranje, teške batine, otimanje i uništavanje imovine i prijetnje koje su najčešće usmjerene i na upotrebu fizičke sile ili ozljeđivanje. Ako se uvažava klasifikacija prema načinu provođenja, onda prijetnje spadaju u verbalno nasilje zato što ostaju na verbalnoj razini, dok bi njihovo ostvarenje bilo fizičko nasilje. Fizičko nasilje se razlikuje od ostalih oblika nasilja zato što ga se lakše prepoznaje i na njega se najbrže reagira. Tjelesna bol i ozljede su dominantne odrednice, ali njih prate emocionalna bol, osjećaj srama i poniženja i njih se ne smije zanemariti (Bilić, 2018).

2.1.2. Obilježja verbalnog nasilja među vršnjacima

Verbalno nasilje među vršnjacima često se može vidjeti na hodnicima škole, na putu do škole i kuće te se temelji na zlostavljanju riječima. Učenici zlostavljači imaju namjeru svojim riječima drugog učenika ili skupinu povrijediti i osramotiti svojim riječima i izjavama. Takvim ponašanjem smatraju da su jači od drugih i time ostavljaju velike posljedice na svojim žrtvama. Riječi su za nasilnika brze i bezbolne, a za žrtvu izuzetno štetne. Verbalno nasilje može uključivati razne postupke kao što su: iznuđivanje novaca, anonimne poruke, neistinita optuživanja ili lažne, odnosno zlonamjerne glasine (Coloroso, 2004).

Bilić i sur. (2012) smatraju da je verbalno nasilje najlakši i najbrži način na koji se može povrijediti žrtvu jer je vrlo kratko, dok dugoročno može imati veće posljedice za žrtvu nego ponekad fizičko nasilje. Fizičkim nasiljem nastaju masnice i ozljede koje s vremenom prolaze, dok verbalnim nasiljem riječi ostaju za cijeli život (Bilić, 2018).

Bilić (2018) navodi da je verbalno nasilje najrašireniji oblik nasilja među djecom i mladima. Mnogi misle da verbalno nasilje i nije nasilje. Njegovoj raširenosti doprinose stavovi kojima se verbalno nasilje sve manje tretira kao nešto loše, pa poprima epitet uobičajenog ponašanja. Bilić (2018) verbalno nasilje definira kao zlonamjernu i opetovanu uporabu riječi, čiji je cilj pokazati moć i drugom djetetu nanijeti bol. Verbalno nasilje se svrstava u skupinu psihičkog ili emocionalnog nasilja zato što posljedice verbalnog nasilja utječu na psihičko funkcioniranje žrtve te oštećuje emocionalne i socijalne kapacitete žrtve. Posljedice verbalnog nasilja mogu biti dugotrajne i štetne iako nisu vidljive. Karakteristika verbalnog nasilja je da zlostavljači svojim postupcima nanose bol žrtvama. Prilikom procjene posljedica nasilja, ponajprije treba gledati kako ga je žrtva osobno doživjela i poštivati njezine osjećaje, bez obzira na percepciju okoline da neka uvreda nije tako strašna (Bilić, 2018).

Bilić (2018) navodi da u jednom od prvih istraživanja koje su proveli Rivers i Smith 1994. godine na uzorku od 7 000 učenika u dobi od 11 do 16 godina, verbalno nasilje doživljava 41% dječaka i 39,1% djevojčica u osnovnim

školama u Engleskoj. Glavno i osnovno obilježje verbalnog nasilja je vrijeđanje (Popadić (2009; prema Bilić, 2018). Vrijeđanje uključuje postupke kojima se želi poniziti ili osramotiti nekoga od vršnjaka, a postupci su najčešće popraćeni vikom i ružnim grimasama (Bilić, 2018).

2.1.3. Obilježja elektroničkog nasilja među vršnjacima

Upotrebom tehnologije i društvenih mreža dolazi do pojave elektroničkog nasilja. Djeca su od prvih dana života izložena ovom obliku nasilja, u najranijem djetinjstvu gledaju crtane filmove i televiziju. Odrastanjem su djeca sve više zaokupljena mobitelima i računalima. Duronjić (2011; prema Bilić, 2018) navodi da računalo djeci postaje najbolji prijatelj, treći roditelj i najvažniji prozor u svijet. Tehnologija djeci postaje nužna za svakodnevno funkcioniranje, pa se mnogi slažu da tehnologija snažno utječe na razvoj djece i razvoj nekih njihovih osobina po kojima se razlikuju od starijih generacija. Povezanost djece i tehnologije se označava pojmovima *cyber*-djeca, generacija M, generacija V, generacija C i Google-generacija. Tapscott (2011; prema Bilić, 2018) navodi tipična obilježja novih generacija: sloboda, brzina i fleksibilnost, uživanje u trenutačnim zadovoljstvima, umreženost, sklonost prilagođavanju, surađivanju i povezivanju (Bilić, 2018).

Istraživanja pokazuju da djeca počinju koristiti digitalne uređaje u sve ranijoj dobi. Livingstone i sur. (2011; prema Bilić, 2018) opisuju istraživanje koje je provedeno u 25 europskih zemalja. Uzorak su djeca i mladi (N= 25 142), u dobi od 9 do 16 godina. Istraživanjem je utvrđeno da je prosječna dob prve uporabe interneta sedam godina u Danskoj i Švedskoj i osam godina u više sjevernoeuropskih zemalja. Cross i sur. (2015; prema Bilić, 2018) navode da najnovija istraživanja potvrđuju da se većina djece počinje koristiti internetom u dobi od sedam godina. Za usporedbu Buljan Flander i sur. (2009; prema Bilić, 2018) navode da su se djeca 2004. godine internetom počela koristiti između 12 i 17 godina. Kada je riječ o Hrvatskoj, Nikodem i sur. (2015; prema Bilić, 2018) opisuju istraživanje u kojem su sudjelovali učenici viših razreda osnovne škole. Rezultati istraživanja su prikazali najveći broj pristupa internetu nekoliko puta dnevno (37,5%). Najveći broj ispitanika (22,1%) na internetu provodi dva sata

dnevno, najviše za komuniciranje sa prijateljima putem društvenih mreža (69,1%), zabavu (52,9%), igranje računalnih igrica (50%), razgovor sa prijateljima putem raznih programa (34,9%) i za preuzimanje glazbe/filmova (32,7%) (Bilić, 2018).

Baldry i sur. (2016; prema Bilić, 2018) navode da su djeca izložena riziku da budu uključena u elektroničko nasilje čim se počnu koristiti internetom. Taj rizik se povećava s povećanjem vremena korištenja. Izloženost djece elektroničkom nasilju je u prošlosti bila manja zbog manje dostupnosti tehnologije, dok je danas izloženost sve veća. Usprkos tome, velik broj slučajeva elektroničkog nasilja i dalje ostaje nepoznanica. Dio djece smatra da se radi o šali ili zabavi, budući da nema vidljivih posljedica i ne vide se reakcije i patnje žrtava (Bilić, 2018).

Elektroničko nasilje se može vidjeti prilikom komuniciranja osoba na društvenim mrežama. Žrtve dobivaju prijeteće poruke od nasilnika, komentiranja fotografija s ciljem vrijeđanja druge osobe, uvredljivih i pogrdnih komentara. Uznemiravanje žrtve neprestanim širenjem lažnih informacija ili napadima na njihovu privatnost, prilikom kojih identitet zlostavljača ostaje anonimn. Prema Bilić i sur. (2012), nedostatak kontekstualnih i socijalnih naznaka u ovom obliku komunikacije rezultira brojnim posljedicama. Posljedice se javljaju zbog nepostojanja jasne povratne informacije o prouzročenoj šteti i njezinoj veličini, dok anonimnost zlostavljačima daje osjećaj nekažnjivosti prilikom kršenja socijalnih normi i društvenih pravila. Kao što navodi Bilić (2018), najveći problem je to što se žrtva ne može zaštititi. Kada se nasilje događa licem u lice, žrtva se može obraniti i zaštititi. Virtualan svijet zlostavljačima daje anonimnost i mogućnost neprestanog nasilja jer zlostavljač može s različitih lokacija i u različito vrijeme napadati svoju žrtvu. Zbog svih tih razloga, žrtve mogu biti dugotrajno izložene elektroničkom nasilju, jer ono što je na internetu, tamo i ostaje. Usprkos brojnim načinima da se sadržaj ukloni, netko uvijek ima spremljene dokumente i u bilo kojem trenutku ih može ponovno objaviti. Te informacije su javne i raširene diljem zemlje, često i šire, a time se identitet i informacije o žrtvi dijele javno te na žrtvi ostavljaju dugotrajnu socijalnu i emocionalnu štetu (Bilić, 2018).

Bilić (2018) govori o pojmovima online-dezinhibicije, benigne dezinhibicije i toksične dezinhibicije. Kada se priča o online-dezinhibiciji, Suler (2004; prema Bilić, 2018) navodi da može biti toksična i benigna. Ljudi se lakše opuste i povjere drugima online, nego uživo. Lakše im je uspostaviti komunikaciju i otkriti svoje želje, tajne i potrebe i to se naziva benignom dezinhibicijom. U pojam toksične dezinhibicije spadaju ljudi koji su potpuna suprotnost onih u benignoj dezinhibiciji, oni lakše virtualno pokazuju svoju ljutnju, mržnju, zavist, svoje mračne strane. Nije im strano ni posjećivanje „internetskog podzemlja“, gdje su dostupne svakakve informacije i podatci, kao što su pristupi pornografiji, kriminalu i nasilju. Kako je ranije navedeno, anonimnost i nevidljivost su glavni čimbenici koji doprinose efektu online-dezinhibicije. Ove osobine omogućuju pojedincima da se kriju iza zaslona i lažno predstavljaju, pružajući im osjećaj zaštite jer neće snositi posljedice za svoja djela (Bilić, 2018).

2.2. Sudionici vršnjačkog nasilja

Vršnjačko nasilje uključuje dječake i djevojčice, s time da je verbalno zlostavljanje najzastupljenije. Kako navode Bilić i sur. (2012), dječaci su skloniji direktnom obliku nasilja, dok su djevojčice sklonije indirektnom obliku nasilja. Garrett (2003) pojašnjava da direktno nasilje uključuje zadirkivanje, udaranje i zastrašivanje, a indirektno nasilje uključuje isključivanje iz društva, ogovaranje ili manipuliranje. Olweus (1998) kaže da nasilništvo može činiti pojedinac koji je nasilnik ili skupina, a meta nasilja može biti pojedinac koji je žrtva ili također skupina. Prema tome, možemo zaključiti da su sudionici vršnjačkog nasilja žrtve i zlostavljači, ali također i oni koji to nasilje primjećuju i shodno tome na njega reagiraju ili samo promatraju, drugim riječima, oni su promatrači (Olweus, 1998).

Prema Maleš i Stričević (2005), učenici koji su počinitelji nasilja najčešće imaju potrebu da se osjećaju moćnima, žele biti glavni i samim time imati kontrolu nad situacijom, pa zbog toga zlostavljanje vide kao prihvatljiv način da dođu do izražavanja društvene pozicije. Često se osjećaju nesigurno i nevažno, žele na sebe privući pozornost, ljubomorni su, te se pod svaku cijenu

žele istaknuti. Zlostavljači u većini slučajeva uopće ne razmišljaju o tome da žrtvama čine zlo, nego čine ono što žele i što im se u tom trenutku sviđa i čini prikladno kako bi „zadivili“ druge pokraj sebe i tako došli do višeg položaja u društvu, dok su u školi slabijeg uspjeha. Ipak, nisu svi zlostavljači nesretni i nesigurni da preko zlostavljanja dolaze do boljeg položaja u društvu. Neki od njih su samouvjereni i ne osjećaju se loše u ulozi nasilnika, dok su oni koji ih podržavaju, bilo pojedinci ili grupe učenika, nesigurni i nemaju svoje „ja“, nemaju svoj stav i nesigurni su. Zbog svoje nesigurnosti su lako povodljivi i dopuštaju drugima da budu žrtve manipulacije, jer se u grupama osjećaju sigurnijima i jačima (Maleš i Stričević, 2005).

Coloroso (2004) navodi da se nasilnici ne rađaju kao nasilnici. Iako urođeni temperament može imati ulogu, važni su i utjecaji okoline, kako ističe psiholog Urie Bronfenbrenner. To uključuje obiteljsku atmosferu, školski život, zajednicu i kulturu koji mogu poticati ili dopuštati takvo ponašanje. Ono što je sigurno jest da nasilnici uče postati nasilnici. Postoji sedam različitih vrsta nasilnika, a svaka ima svoje karakteristike i način djelovanja:

1. Samouvjereni nasilnik: ovaj nasilnik ima velik ego, osjećaj superiornosti i sklonost nasilju. Iako može biti popularan među svojim vršnjacima, njegovo ponašanje često nije temeljeno na pravim prijateljstvima.
2. Socijalni nasilnik: koristi tračeve, glasine i verbalne uvrede kako bi izolirao svoje mete i isključio ih iz društva. Iako može biti omiljen, njegova popularnost temelji se na manipulaciji i zloupotrebi.
3. Potpuno oboružani nasilnik: ovaj nasilnik djeluje tajno i izbjegava otkrivanje dok provodi svoje zlostavljanje. Ima malo empatije i sklon je osveti.
4. Hiperaktivni nasilnik: često ima poteškoća s akademskim i socijalnim vještinama te reagira agresivno na male provokacije. Njegovo ponašanje može biti rezultat nesposobnosti u interpretaciji socijalnih signala.
5. Nasilnik žrtva: on je istovremeno i žrtva i nasilnik. On može zlostavljati druge kako bi olakšao svoje osjećaje bespomoćnosti i samoprijezira.
6. Grupa nasilnika: ova skupina prijatelja djeluje zajedno kako bi isključila osobu koju žele zlostavljati. Nasilničko ponašanje ove grupe obično proizlazi iz želje za prihvaćanjem među sličnima.

7. Banda nasilnika: ova zastrašujuća skupina nije temeljena na prijateljstvu, već na strateškom savezu radi postizanja moći i dominacije. Članovi ove bande često pokazuju nedostatak empatije i kajanja.

Maleš i Stričević (2005) navode da je ipak najviše onih koji svjedoče zlostavljanju, ali nisu u njega izravno uključeni. Samim time nasilje negativno utječe i na njih, dok se većina ne želi izlagati nasilju jer ne žele postati iduće žrtve nasilja pa samo prestrašeno promatraju. Drugi dio promatrača su oni koji ne znaju druge načine samoafirmacije pa zato zlostavljača podržavaju i druže se s njim jer se na taj način osjećaju važnima, iako se u sebi osjećaju nesigurno. Zbog toga što su lako povodljivi, slušaju zlostavljača pa s njime zlostavljaju druge učenike, iako se s time ne slažu. Svaki od navedenih promatrača ima svoje osjećaje i mišljenje u vezi s nasiljem koje se događa pred njihovim očima, mnogi zbog osjećaja straha ništa ne poduzimaju, a vrlo rado bi pomogli svojim vršnjacima. Glavni saveznici škole, učitelja i stručnih suradnika u borbi protiv nasilja su učenici promatrači koji žele pomoći svojim vršnjacima. Mobilizacija tih promatrača smatra se jednom od najučinkovitijih strategija protiv vršnjačkog zlostavljanja (Maleš i Stričević, 2005).

2.2.1. Žrtve

Kako navode Bilić i sur. (2012), većina istraživanja je usmjerena na nasilno ponašanje i djecu koja se nasilno ponašaju prema drugima, dok su žrtve nasilnog ponašanja manje istražene. Istraživanja vezana uz žrtve vršnjačkog nasilja su pokazala da njihovo ponašanje ponekad povećava rizik da budu žrtve vršnjačkog nasilja. Taj se rizik povećava ako je dijete i odbačeno od strane svojih vršnjaka (Bilić i sur., 2012). Klarin (2006) navodi da djeca odbačena od strane svojih vršnjaka iskazuju različite oblike neprikladnog ponašanja, kao što su agresivnost, povučenost, osjećaj usamljenosti te neuspjeh u školi.

Nasilnici biranjem svojih žrtva, izdvajaju žrtve kao objekte prijehzira. Žrtve su postale primateljice verbalne ili fizičke agresije u odnosima iz razloga što su na neki način drugačiji. Nasilnici trebaju mete kako bi na njima iskalili svoju agresiju. Nakon toga reakcija djeteta će odrediti hoće li ono postati žrtva

(Coloroso, 2004). Različitosti koje karakteriziraju žrtvu se identificiraju kao opravdanja za počinjeno nasilje. Kako navodi Coloroso (2004), opravdanja za napade su u najgorem slučaju besramni izgovori, a u najboljem izmišljeni. Dijete pokoravanjem napadu pruža nasilniku ono što se traži, pokazujući strah i uznemirenost. Ako žrtva ne uspije odgovoriti asertivno, mijenja se fizički i emocionalno te postaje drugačije nego što je bilo prije napada. Žrtva se sve više izolira od vršnjaka, umjesto socijalnih vještina razvija strategije preživljavanja i ima teškoće s koncentriranjem na nastavu i gradivo (Coloroso, 2004).

Olweus (1998) opisuje općenita obilježja mogućih žrtava vršnjačkog nasilja: slabije su građe (dječaci), boje se ozljeda pa time nisu fizički sposobni za igre ili sportove i imaju slabu tjelesnu koordinaciju. Nedostaje im samopouzdanja pa često na taj način drugima djeluju kao „laka meta“. Razlikuju se od svojih vršnjaka u skupini zato što nisu nasilni i zato su češće u boljim odnosima s odraslima nego s vršnjacima. Kasnije u srednjoj školi dobivaju slabije ocjene bez obzira na dosadašnja postignuća.

Olweus (1998) razlikuje primarne i sekundarne znakove koji se mogu primijetiti kod žrtava vršnjačkog nasilja. Neki od primarnih znakova su: dolazak iz škole u poderanoj odjeći i oštećenoj imovini te modrice i ozljede koje se ne mogu prirodno objasniti. Sekundarni znakovi su: nisu društveni i skloni sklapanju prijateljstva s vršnjacima, ne dovode kući svoje prijatelje niti ne odlaze kod drugih vršnjaka, te ne provode vrijeme s njima prije, kao ni poslije škole. Oni nemaju pravog prijatelja s kojim bi provodili vrijeme u zajedničkim aktivnostima, nisu pozivani na proslave rođendana ili zabave koje njihovi vršnjaci priređuju, niti ih oni sami priređuju. Boje se odlaska u školu pa su od jutra u strahu i bezvoljni, slabog su ili bez teka, te imaju stalne glavobolje i bol u truhu prilikom odlaska u školu. Loše spavaju, u školu idu drugim putem koji se razlikuje od uobičajenog. Gube interes za školske aktivnosti i dobivaju loše ocjene, krađu ili traže novac od obitelji kako bi nasilnicima mogli dati novac te se čine nesretnima, tužnima i potištenima (Olweus, 1998).

2.2.2. Reaktivne žrtve

Prema Bilić i sur. (2012), postoji razlika između djece koja su žrtve vršnjačkog nasilja i djece koja su istovremeno i žrtve i počinitelji nasilja, nazvanih provokativnim žrtvama. Prema Olweus (1998), takva skupina djece obilježena je agresivnim i anksioznim ponašanjem. Oni su s jedne strane zlostavljani od strane vršnjaka, ali često provociraju i izazivaju drugu djecu s nasilnim ponašanjem. Nakon toga djeca s nasilnim ponašanjem reagiraju na provokacije reaktivnih žrtva pa dolazi do sukoba prilikom kojeg se reaktivne žrtve opravdavaju samoobranom. S druge strane, reaktivne žrtve vršnjačkog nasilja su i djeca koja više nisu mogla izdržati razinu poniženja zbog zlostavljanja (Bilić i sur., 2012).

Olweus (1998) opisuje reaktivne žrtve vršnjačkog nasilja kao osobe koje reagiraju naglo na uvrede, ali s ograničenim uspjehom, koje su sklone hiperaktivnosti što može izazvati nasilje i stvaranje napetosti ili su nespretni, nezreli i imaju neugodne navike. Nerijetko se dogodi da odrasli, uključujući i učitelje, prema njima pokazuju otvorenu nesklonost te ponekad žrtva pokušava zlostavljati slabije učenike (Olweus, 1998).

2.2.3. Zlostavljači

Bilić i sur. (2012) navode da su djeci s nasilnim ponašanjem ustanovljene mnoge zajedničke karakteristike. Bosworth, Espelage i Simon (2001; prema Bilić i sur., 2012) su istaknuli da su počinitelji nasilja uglavnom dječaci, sportaši i popularna djeca. Neke od zajedničkih karakteristika su im dobre socijalne vještine i sposobnost da privlače sljedbenike te manipulacija. Među vršnjacima se lako ističe vođa grupe, osoba koja uvijek dominira, čiji primjer slijede ostali i koja ima svoj utjecaj u društvu. Njihov položaj posebno je važan za pojačavanje njihove moći unutar grupe, kao i za nasilničko ponašanje prema drugima, kojim dodatno jačaju i osnažuju vlastitu poziciju. Reakcija odobravanja od strane vršnjaka ili skupine na omalovažavanje drugih potiče zlostavljače i čini ih sklonima ponavljanju nasilja. Većina djece zlostavljača vide nasilje kao način rješavanja problema ili kao sredstvo kojim manipuliraju kako bi dobili ono što

žele. Samim time imaju i pozitivan stav prema nasilju, iako mnogi od njih nisu svjesni razine svoje agresije. Istraživanja su pokazala da su djeca zlostavljači skloni i drugim problematičnim ponašanjima, kao što su ovisnost o alkoholu i/ili cigaretama te pokazivanju negativnog stava prema školskome okruženju (Bilić i sur., 2012).

Rigby (2002) navodi da zlostavljači i žrtve nisu vrste osoba nego osobnosti i da je nasilno ponašanje posljedica društvenog stanja u kojem se ponašanje pojavljuje, a ne rezultat određenog tipa osobnosti. Prema Rigby (2002) postoje dvije konceptualizacije počinitelja nasilja. Jedna se odnosi na dijete koje nije brižno i ne pokazuje empatiju te potječe iz disfunkcionalne obitelji i ima agresivan temperament i neprijateljsko raspoloženje. Druga koja pretpostavlja da je počinitelj nasilja dio skupine koja temelji svoju snagu na maltretiranju ranjive djece koja nisu dio njihove skupine. S ciljem da prikupe nove članove skupine, vođe se trude širiti krugove mržnje, neistine i klevete, pa često takva skupina, zahvaljujući dobroj socijalnoj strukturi, postaje koheziivna. Rigby (2002) je nasilne osobe koje su dio zlostavljačke skupine, nazvao pasivnima ili sljedbenicima zato što sami sebe uvjeravaju da ne čine ništa loše.

Bilić i sur. (2012) su ustanovili da zlostavljači uobičajeno imaju agresivnije stavove prema svojoj socijalnoj okolini i pozitivnije stavove prema nasilju. Različita istraživanja su pokazala da su djeca s nasilnim ponašanjem vođena impulsima, da imaju potrebu za dominacijom nad drugima i nemaju empatiju za svoje žrtve, nego ih obezvređuju jer smatraju da su oni zaslužili da budu zlostavljani i umanjuju njihove patnje (Bilić i sur., 2012).

2.2.4. Promatrači

Nasilje među vršnjacima uključuje žrtvu i zlostavljača, ali i sve one koji sa strane promatraju. Iako ne sudjeluju u nasilju riječima i postupcima, sudjeluju tako što ga promatraju. Bilić i sur. (2012) navode da promatranje nasilja može biti aktivno i pasivno. Aktivno na način da se djeca priključe nasilju i podržavaju ga, a pasivno na način na odbijaju pružiti pomoć i stati u obranu žrtve. Neki učenici smatraju da je odgovornost za prekid zlostavljanja na teretu učitelja i

roditelja, umjesto na njima samima. S druge strane, drugi učenici izbjegavaju intervenirati iz straha da bi to moglo potaknuti bijes zlostavljača te ih učiniti potencijalnim slijedećim žrtvama. Djeca koja su svjedoci vršnjačkog nasilja mogu doprinijeti njegovom produljenju ili pojačanju, stoga je ključno da oni reagiraju na takvo ponašanje kako bi spriječili zlostavljače da ga ponavljaju, znajući da će snositi posljedice za svoje postupke (Bilić i sur., 2012).

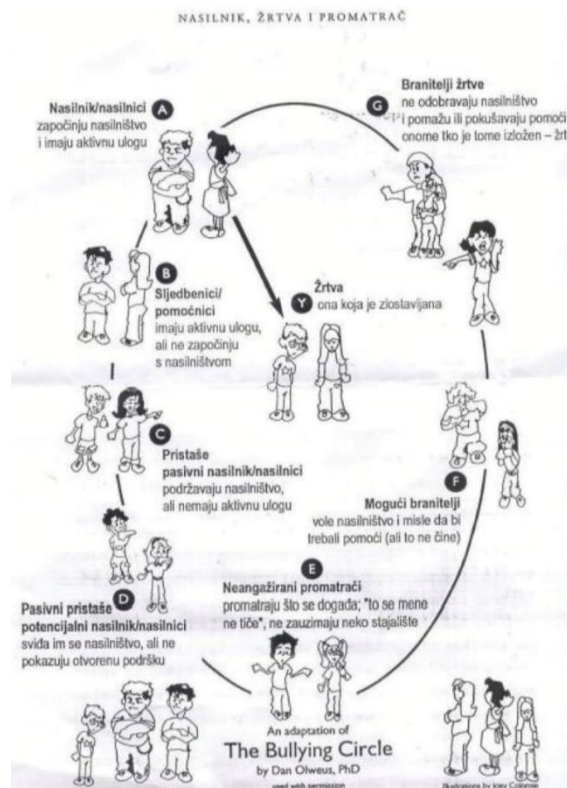
Rigby (2006) ističe da neki promatrači nasilja pokazuju različite reakcije. Neki se zabavljaju, dok su drugi tjeskobni jer se boje da bi i sami mogli postati žrtve. Postoje i oni koji su ljuti, a neki se osjećaju postićeno ili krivima jer ništa ne poduzimaju. Također, postoje i oni koji jednostavno ne pokazuju interes.

Istraživanja su pokazala da promatrači imaju sklonost agresivnom ponašanju i da će počinuti nasilno ponašanje prema vršnjacima zato što vide da zlostavljači ne snose posljedice za svoja djela, pa onda misle da ni oni neće biti kažnjeni. Također, isti istraživači su naglasili da oni promatrači koji pokušaju prekinuti nasilje imaju viši socijalni status, pa tim činom oduzimaju dio moći djetetu s nasilnim ponašanjem (Bilić i sur., 2012).

Coloroso (2004) navodi da nasilništvo uvijek uključuje tri elementa: nerazmjer moći, namjeru da povrijedi i prijetnju daljnjom agresijom. Postoji i četvrti element koji se javlja kad nasilništvo eskalira u punoj snazi, a to je prestravljenost. Nasilnik se nakon prestravljenosti može ponašati slobodno – bez straha od okrivljenja. Žrtva je u tom trenutku postala toliko bespomoćna, da je mala vjerojatnost da će uzvratiti nasilništvom ili ga prijaviti. Krug nasilja počinje tako što nasilnik računa da će se promatrači uključiti u nasilje (ili ga podržati) ili da neće učiniti ništa da bi ga zaustavili (Coloroso, 2004).

Coloroso (2004) navodi da je dr. Dan Olweus, istaknuti stručnjak za proučavanje nasilja među vršnjacima, razvio koncept kruga nasilja (*Slika 1*), kako bi objasnio dinamiku i uloge različitih sudionika u situacijama nasilja. Počevši s nasilnicima na lijevoj strani kruga, Olweus identificira četiri glavne skupine:

- A. Nasilnik/nasilnici: oni su počinitelji nasilja i imaju aktivnu ulogu u njegovom provođenju.
- B. Sljedbenici/pomoćnici: sudjeluju aktivno u nasilju, ali ga ne započinju.
- C. Pristaše: pasivne osobe koje podržavaju nasilje, nemaju aktivnu ulogu, ali podržavaju nasilnika/nasilnike.
- D. Pasivni pristaše: potencijalni nasilnici koji ne pokazuju otvorenu podršku, ali im se sviđa nasilje.
- E. U središtu kruga su neangažirani promatrači, koji samo promatraju situaciju i ne žele se miješati ili preuzeti odgovornost.
- F. Na desnoj strani kruga su mogući branitelji, ljudi koji ne odobravaju nasilje, ali se ne osjećaju dovoljno sigurno ili sposobno da interveniraju.
- G. Jedna skupina koja nije promatrač su branitelji žrtve, koji ne odobravaju nasilje i aktivno pomažu ili pokušavaju pomoći žrtvi.

Slika 1. Krug nasilja (Coloroso, 2004, 84)

2.3. Uzroci nasilnog ponašanja kod djece školske dobi

Za razumijevanje nasilnog ponašanja kod djece, potrebno je upoznati obitelj djece s nasilnim ponašanjem. Olweusova istraživanja iz 1994. pokazuju da su obitelji djece s nasilnim ponašanjem često problematične jer su roditelji odbacujući, hostilni i indiferentni prema svojoj djeci. Prema Bilić i sur. (2012), kada je riječ o obitelji djece s nasilnim ponašanjem, otac je rijetko prisutan, dok je majka često izolirana te nerijetko imaju permisivne odgojne metode, dok nadzor djeteta i njegovog ponašanja nije prisutan. Roditelji koji su svjesni nasilnog ponašanja svoje djece često to tumače kao prolaznu fazu ili smatraju da je takvo ponašanje u redu jer ga vide kao primjereno. Kod djece čiji roditelji imaju takvo mišljenje, istraživanja su pokazala da razina agresije kod djece s nasilnim ponašanjem raste zato što roditelji takvo ponašanje toleriraju, pa je i disciplina u takvim slučajevima uglavnom nekonzistentna, kazne su ispunjene ljutnjom i fizičkim nasiljem te emocionalnim ispadima kod kojih je normalan slijed dug period ignoriranja djeteta. Djeca koja dolaze iz obitelji u kojima nedostaje primjer nenasilnog ponašanja odraslih i komunikacije često koriste nasilno ponašanje koje su naučili kod kuće kako bi postigli svoje ciljeve (Bilić i sur., 2012).

Učinak medija i društvenih mreža na nasilničko ponašanje

Postoje mnoga istraživanja o utjecaju izloženosti djece medijskom nasilju. Rezultati jednog pokazuju da su djeca koja su bila više izložena takvom nasilju u ranoj školskoj dobi, kasnije bila fizički, relacijski i verbalno agresivnija te da je njegova izloženost čimbenik rizika za agresivne stavove i ponašanja (Bilić i sur., 2012).

Djeca svakodnevno koriste internet. Bilić (2018) navodi da Internet u životu, komunikaciji i odnosu djece zauzima sve važnije mjesto. Zbog toga su popularnost, dostupnost i korištenje interneta u stalnom porastu među mlađom populacijom. Kao što je već ranije spomenuto, djeca koriste internet ponajviše u svrhu komunikacije s prijateljima, gledanja filmova i igranja računalnih igara, a znatno manje za učenje. U današnje vrijeme su najpopularnije društvene mreže,

kojima se djeca sve ranije priključuju. Internet ima brojnih prednosti, ali i nasilnih, lako dostupnih sadržaja. Takvi sadržaji su neprimjereni i grubi za djecu i mlade. Nasilni sadržaji su u medijima pod određenom kontrolom i zastupljeniji su na internetu nego u klasičnim medijima. Sadržaji na internetu su uglavnom izvan kontrole i omogućuju različitim skupinama i pojedincima na internetu slobodno objavljivati razne sadržaje. Djeca na internetu mogu biti pasivno izložena nasilnim sadržajima ili ih mogu sami stvarati, sudjelovati u njihovom stvaranju i distribuciji. Aktivna uključenost u nasilje može imati snažne posljedice na ponašanje. Za to postoje dva razloga. Prvi razlog je to što djeca pred računalom aktivno sudjelujući provode više vremena nego u bilo kojoj drugoj aktivnosti osim spavanja. Drugi razlog je to što ne promatraju, nego sudjeluju ili kreiraju u stvaranju nasilja. Smith i sur. (2008; prema Juvonen i Gross, 2008; prema Bilić, 2018) navode da je u nekim istraživanjima utvrđeno da počinitelji i žrtve elektroničkog nasilja provode znatno više vremena u mrežnim aktivnostima nego njihovi vršnjaci koji ne sudjeluju u vršnjačkom nasilju. Internet predstavlja rizik ili stvara prilike da djeca i adolescenti postanu žrtve ili počinitelji vršnjačkog nasilja. Nasilničko ponašanje u virtualnom svijetu zahtijeva znanje o žrtvi i za to su vršnjacima potrebne visoke razine računalnih vještina i učestala uporaba računala (Bilić, 2018).

Cyberbullying se odnosi na bilo kakav oblik slanja poruka tehnologijom, s namjerom da se povrijedi, uznemiri ili na neki drugi način ošteti žrtva. Može se odnositi na tekstualne poruke, videozapise, komentiranje fotografija i videozapisa na društvenim mrežama, fotografije, pozive ili animacije. Iako se elektroničko nasilje može manifestirati na mnogo načina, uvijek uključuje elemente koji su karakteristični za svaku vrstu nasilja (povređivanje, ponavljanje, neravnoteža moći i osjećaja žrtve da je bespomoćna i nezaštićena). Prednost u elektroničkom nasilju je ta što je dostupna anonimnost, pa žrtva ne može znati tko stoji iza nasilnog ponašanja. Uvelike je rasprostranjena komunikacija na društvenim mrežama, pa se često događa uznemiravanje prilikom kojeg zlostavljači šalju zlobne ili prijeteće poruke s namjerom da povrijede i uznemire žrtvu. Ispod objavljenih fotografija, odnosno videozapisa, zlostavljači ostavljaju zlobne komentare koji dovode i do govora mržnje te se nerijetko predstavljaju kao netko drugi. Otvore novi profil sa lažnom e-mail

adresom, lažno se predstave i time narušavaju ugled druge osobe. U tome je razlika između klasičnog vršnjačkog nasilja, čiji identitet je lakše saznati, a samim time i žrtvi pružiti pomoć i zaštitu (Šare, 2019).

2.4. Posljedice nasilnog ponašanja kod djece školske dobi

Posljedice nasilnog ponašanja kod djece školske dobi mogu biti fizičke, emocionalne i psihičke. Psihičke posljedice nasilja često znaju biti teže i dugotrajnije, a u literaturi se najčešće prema Bilić i sur. (2012), promatraju kao kratkoročne i dugoročne (*Tablica 1*). Kratkoročne posljedice su one koje traju za vrijeme i još neko vrijeme nakon proživljenog nasilja, a dugoročne posljedice su one koje traju dulje i prisutne su i u odrasloj dobi (Bilić i sur., 2012).

Tablica 1

Kratkoročne i dugoročne posljedice nasilnog ponašanja kod djece školske dobi (prema Bilić i sur., 2012)

KRATKOROČNE POSLJEDICE	DUGOROČNE POSLJEDICE
kronični izostanci iz škole	doživljaj sebe kao drugačije osobe od ostalih u društvu
otpor prema odlasku u školu	anksioznost
slabiji školski uspjeh	depresija
pojačani strahovi	niže samopouzdanje
slabije samopouzdanje i samopoštovanje	poremećaj u prehrani
osjećaj manje vrijednosti	poremećaj pažnje
usamljenost	osjećaj da svijet nije sigurno mjesto
povučenost	naučena bespomoćnost, beznade
osjećaj napuštenosti	ljutnja i ogorčenost na svijet
pretjerana osjetljivost	ne uspijevaju ostvariti svoj potencijal
suicidalne misli	
psihosomatski simptomi	

2.5. Prevencija vršnjačkog nasilja u školama

Prevencija vršnjačkog nasilja se sukladno općim definicijama Bašić (2009; prema Bilić, 2018), određuje kao kompleksan proces tijekom kojeg se ostvaruje niz mjera i aktivnosti kojim se želi smanjiti širenje i učestalost nasilja te osnažiti i educirati djecu i mlade u zaštiti i suprotstavljanju svim vrstama nasilja te u prosocijalnom ponašanju. Kako navodi Bilić (2018), uz sve to se potiče i nastavnike, roditelje, stručne suradnike u školi i druge ustanove, da

pomažu djeci i stvaraju uvjete koji doprinose pozitivnom razvoju i nenasilnom ponašanju.

Pojam prevencija se kako navodi Bilić (2018), spominje još u 15. stoljeću, u smislu poduzimanja mjera opreza kako bi se izbjegle opasne situacije koje ponajprije ugrožavaju zdravlje. Naglasak prevencije je bio u javnom zdravstvu i nastojalo se učiniti nešto da se izbjegne pojava bolesti ili epidemije, odnosno, preduhitriti problem. Bilić (2018; prema Bašić, 2009) navodi da dvadesetih godina prošlog stoljeća škole posjećuju „obilazeći učitelji“. „Obilazeći učitelji“ su počeli svojim kolegama govoriti o važnosti i potrebi preventivnih aktivnosti. U SAD-u se pedesetih godina 20. st. organiziraju programi za djecu zbog porasta problema mentalnog zdravlja. U rad preventivnih programa uključile su se i nemedicinske profesije. U RH je prvi državni dokument o prevenciji usvojen u Saboru 1975. godine. Dokument je usvojen pod nazivom *Program akcija za sprječavanje i suzbijanje društveno neprihvatljivog ponašanja djece i omladine*. Taj dokument je zahtijevao uvođenje različitih preventivnih aktivnosti na razini gradova i škola, pa su se tako postupno razvijali programi prevencije, ovisno o prisutnim problemima. Duže vrijeme je u središtu pozornosti bila prevencija različitih tipova ovisnosti, a kasnije prevencija nasilja te povezivanje tih pojmova. Značajne izmjene u pristupu prevenciji krenule su u 21. stoljeću, kada je uvedena i nova znanstvena disciplina – prevencijska znanost (Bilić, 2018).

Prevencija se najčešće oslanja na spoznaje o rizičnima i zaštitnim čimbenicima. Temeljno polazište je sagledavanje i utvrđivanje čimbenika rizika, koji dovode do problema vršnjačkog nasilja. Te čimbenike nije jednostavno ukloniti, pa se zato aktivnosti usmjeravaju na jačanje čimbenika zaštite (Welsh i Farrington, 2010; prema Bilić, 2018).

Do potrebe za stvaranjem različitih programa prevencije dovela je sve veća zabrinutost zbog raširenosti vršnjačkog nasilja. U današnje vrijeme ima na tisuće preventivnih programa za suzbijanje vršnjačkog nasilja. Neki preventivni programi su usmjereni na određene kategorije – na protagoniste vršnjačkog

nasilja, gdje se govori o počiniteljima i žrtvama te na određene probleme djece, kao što su depresija i anksioznost (Bilić, 2018).

2.6. Preventivni programi vršnjačkog nasilja u RH

U Republici Hrvatskoj provodi se nekoliko programa prevencije vršnjačkog nasilja. Neki od poznatijih su: „Za sigurno i poticajno druženje u školama“, „Rastimo zajedno“ i „CAP (Child Assault Prevention)“.

2.6.1. Program „Za sigurno i poticajno druženje u školama“

Umjesto da se usredotočio samo na sprječavanje nasilja, školski program je bio posvećen stvaranju poticajne atmosfere za razvoj djece te, što je još važnije, za poticanje dječje participacije u aktivnostima prevencije nasilja i oblikovanju školskih politika. UNICEF je uložio sve napore kako bi pomogao stvaranju sigurnih i poticajnih škola te razvijanju i jačanju zaštitnog okruženja za djecu. Ciljevi su obuhvaćali podizanje svijesti o prisutnom nasilju među djecom, smanjenje tolerancije na nasilno ponašanje te uključivanje djece, roditelja i učitelja u stvaranje zaštitnih okruženja (Pregrad, 2015).

UNICEF-ov program „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“ se provodi od 2003. godine. Prije nego se krenulo u realizaciju programa, napravljeno je ispitivanje javnog mnijenja na uzorku od 1 000 kućanstava. Utvrđeno je da su građani istaknuli dvije teme kao važne za dobrobit djece – zaštita od nasilja i kvaliteta obrazovanja. Tomić-Latinac i Nikčević-Milković (2009; prema Bilić, 2018) navode da se projekt bavio specifično vršnjačkim zlostavljanjem. Na početku se provelo istraživanje u kojem su sudjelovali učenici i nastavnici. Nakon toga su dobiveni rezultati predstavljeni svim djelatnicima i stručnim suradnicima u školi te roditeljima, a zatim se provodila edukacija nastavnika. Cilj edukacije je bio kvalitetnije prepoznavanje i postupanje te gradnja mreže. Svim roditeljima su podijeljeni priručnici te su bili pozvani na suradnju. Idući korak se odnosio na uspostavu pravila, procedura i definiranja posljedica u slučaju nepridržavanja i kršenja pravila. Učenici su na

satovima razrednih odjela obrađivali teme vezane za ponašanje žrtava, počinitelja i promatrača. Imali su i mogućnost anonimne prijave svojih problema u „sandučić povjerenja“. Škole koje su ovaj program uspješno primjenjivale su dobile priznanje „Škole bez nasilja“ (Bilić, 2018).

Predstojnica Castillo (prema Knežević Barišić, 2023) je naglasila kako program nije usmjeren samo na prevenciju nasilja, već i na stvaranje školskog ozračja. Stvaranje školskog ozračja pogodno je za razvoj djeteta i sudjelovanje djece u aktivnostima prevencije nasilja. Cilj je stvoriti inkluzivno školsko okruženje koje potiče i poštuje različitost, sprječava diskriminaciju i unapređuje kvalitetu obrazovanja (Knežević Barišić, 2023).

2.6.2. Programa „Rastimo zajedno“

Projekt „Rastimo zajedno“ je nastao u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje. Cilj radionica ovog projekta je jačanje pozitivnog odnosa između roditelja i djeteta. Na radionicama se uči o potrebama djece i roditelja, razgovara se o svim temama za koje roditelji pokazuju interes i vježbaju se komunikacijske vještine. Radionice ovog projekta su nastale u sklopu UNICEF-ova programa „Prve 3 su najvažnije!“. Isti je pokrenut 2006. godine, a njegov cilj je bio jačanje usluga za roditelje najmlađe djece (Ileš, 2018).

2.6.3. Program „CAP“ (Child Assault Prevention)

Child Assault Prevention ili skraćeno „CAP“, je projekt primarne prevencije zlostavljanja djece kroz školski sustav i lokalnu zajednicu. On se ne odnosi samo na vršnjačko zlostavljanje, već i na druge oblike ponašanja. Projekt „CAP“ u Hrvatskoj provodi udruga roditelja „Korak po korak“ od 2009. godine. On se provodi u suradnji s Međunarodnim centrom za prevenciju napada (ICAP). Ciljevi ovog projekta su da se smanji ranjivost djece i njihova izloženost različitim oblicima zlostavljanja te da im se pruže kvalitetne informacije i učinkovite preventivne strategije. S ciljem upoznavanja s problemima zlostavljanja, održavaju se predavanja za odgajatelje/učitelje i roditelje zbog

potrebe i obveze da zaštite djecu. Kao pomoć mogu koristiti i priređene priručnike (Bilić, 2018).

3. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je istražiti stavove učitelja razredne nastave prema vršnjačkom nasilju u školi te ispitati njihova iskustva s nasiljem među učenicima.

4. PROBLEMI I HIPOTEZE

4.1. Problemi

1. Utvrditi percepciju učitelja o tome koji je najčešći oblik vršnjačkog nasilja u školama, kao i o tome jesu li počinitelji i žrtve češće dječaci, djevojčice ili i jedni i drugi podjednako.
2. Ispitati u kojoj se mjeri učitelji susreću s vršnjačkim zlostavljanjem i njihova postupanja u takvoj situaciji.
3. Ispitati povezanost dobi, staža i učiteljske procjene čestine vršnjačkog zlostavljanja s varijablama stava o korisnosti različitih vrsta intervencija u cilju prevencije i suzbijanja vršnjačkog nasilja.

4.2. Hipoteze

Hipoteza 1a. Kao najčešći oblik vršnjačkog nasilja u školama učitelji percipiraju verbalno nasilje.

Hipoteza 1b. Učitelji percipiraju dječake kao češće počinitelje vršnjačkog nasilja.

Hipoteza 1c. Učitelji percipiraju djevojčice kao češće žrtve vršnjačkog nasilja.

Hipoteza 2. Postoji varijacija u učiteljskom iskustvu s vršnjačkim zlostavljanjem, kako u učestalosti susreta s tim situacijama, tako i u njihovim postupcima u takvim situacijama.

Hipoteza 3. Ne postoji povezanost varijabli dobi, staža i učiteljske procjene vršnjačkog zlostavljanja sa stavovima o korisnosti različitih vrsta intervencija u cilju prevencije i suzbijanja vršnjačkog nasilja.

5. METODA

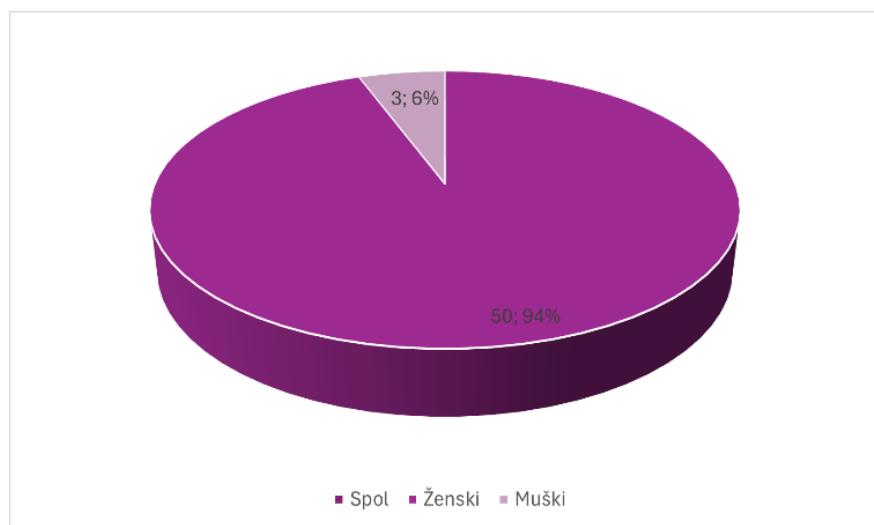
U svrhu ovog istraživanja koristio se anketni upitnik koji se ispunjavao online preko Google obrasca. Istraživanje je provedeno u razdoblju od 1. studenog 2023. do 30. studenog 2023. godine. Na početku upitnika, sudionici su obaviješteni da se anketa provodi u svrhu istraživanja za potrebe pisanja diplomskog rada. Napomenuto je da je anketa u potpunosti anonimna.

6. SUDIONICI

U provedenom istraživanju sudjelovalo je 53 učitelja razredne nastave, ukupno N=53, pri čemu je N=50 ženskih ispitanika (94,3%) i muških ispitanika N=3 (5,7%) (*Grafikon 1*). Istraživanje je provedeno u tri županije – Koprivničko-križevačkoj županiji (N=12, 22,6%), Međimurskoj županiji (N=19, 37,7%) te Varaždinskoj županiji (N=21, 39,6%) (*Grafikon 2*).

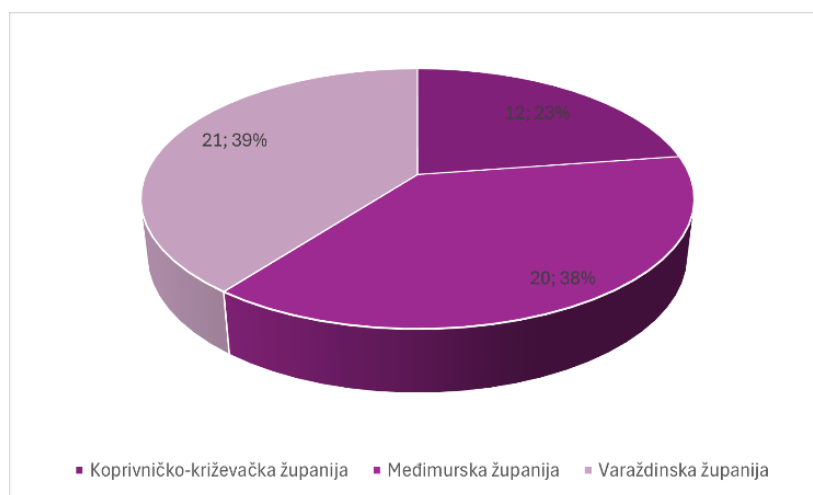
Grafikon 1

Prikaz frekvencija i postotaka ispitanika s obzirom na spol

Grafikon 2

Prikaz frekvencija i postotaka ispitanika s obzirom na mjesto rada

7. MJERNI INSTRUMENT

Anketni upitnik korišten je za prikupljanje podataka o percepciji učitelja razredne nastave o vršnjačkom nasilju u školama. Sastoji se od ukupno 48 pitanja koja pokrivaju različite aspekte vršnjačkog nasilja, uključujući učestalost, vrste nasilja, percepciju podrške u školi te stavove i prakse u rješavanju problema vršnjačkog nasilja. Upitnik se sastoji od različitih vrsta pitanja, uključujući odgovore u formi teksta, odabira iz više opcija i procjene na ljestvici. Pitanja su podijeljena u nekoliko sekcija koje pokrivaju različite aspekte vršnjačkog nasilja i reakcije nastavnika na isto. Ispitanici su popunjavali upitnik samostalno i anonimno. Podaci su prikupljeni putem online obrasca dostupnog samo osobama koje imaju poveznicu na anketu. Anketna pitanja nalaze se u *Prilogu 1*.

8. REZULTATI I RASPRAVA

Problem 1.

Coloroso (2004) navodi kako je verbalno nasilništvo najčešći oblik nasilja kojeg koriste dječaci i djevojčice. Kako bi se odgovorilo na prvi problem

ovog istraživanja, učitelji razredne nastave su u anketi odgovarali koji je najčešći oblik vršnjačkog nasilja s kojim se susreću u školama. Analiza percepcije učitelja o najčešćem obliku vršnjačkog nasilja pokazuje da 69,8% ispitanika percipira verbalno nasilje kao najčešći oblik (*Tablica 2*). Fizičko nasilje percipira 20,8% ispitanika, dok samo 1,9% smatra da je „cyber bullying“ najčešći oblik. 7,5% ispitanika je navelo da se najčešće susreću sa: svim navedenim podjednako (cyberbullyingom, verbalnim i fizičkim nasiljem), ruganjem i zadirkivanjem te verbalnim i fizičkim nasiljem podjednako.

Tablica 2

Najčešći oblik vršnjačkog nasilja s kojim se ispitanici susreću u školi

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
„cyber bullying“	1	1,9	1,9
Fizičkim nasiljem	11	20,8	22,6
Verbalnim nasiljem	37	69,8	92,5
Ostalo	4	7,5	100,0

Rezultati istraživanja koji su proizašli iz analize percepcije učitelja o najčešćem obliku vršnjačkog nasilja u školama, pružaju važan uvid u dinamiku nasilja nad djecom. Prema navodima Coloroso (2004), verbalno nasilje se ističe kao najčešći oblik, što se poklapa s odgovorima većine ispitanih učitelja. Fizičko nasilje i „cyber bullying“ učitelji percipiraju u manjoj mjeri, što ukazuje na specifičnosti suvremenih oblika nasilja. Te specifičnosti uključuju mogućnost anonimnosti i brzog širenja poruka putem suvremenih tehnologija, što otežava žrtvama da se zaštite i pronađu podršku. „Cyber bullying“ može ostaviti trajne digitalne tragove, što može imati dugoročne emocionalne i psihološke posljedice za žrtve. Sve ove karakteristike čine suvremene oblike nasilja izazovnijima za identifikaciju i prevenciju u školskom okruženju.

Što se tiče percepcije počinitelja vršnjačkog nasilja, više od polovine učitelja (56,6%) smatra da su dječaci i djevojčice jednako česti počinitelji (*Tablica 3*). Međutim, 41,5% učitelja percipira dječake kao češće počinitelje, dok je samo 1,9% ispitanika koji smatraju da su djevojčice češći počinitelji vršnjačkog nasilja.

U pogledu percepcije žrtava vršnjačkog nasilja, većina učitelja (64,2%) percipira da su dječaci i djevojčice jednako česte žrtve (*Tablica 4*). Međutim, 28,3% ispitanika smatra da su dječaci češće žrtve, dok 7,5% percipira djevojčice kao češće žrtve.

Tablica 3

Razlike u učestalosti počinitelja zlostavljanja između dječaka i djevojčica

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Dječaci	22	41,5	41,5
Djevojčice	1	1,9	43,4
Podjednako	30	56,6	100,0

Tablica 4

Razlike u učestalosti žrtava nasilja između dječaka i djevojčica

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Dječaci	15	28,3	28,3
Djevojčice	4	7,5	35,8
Podjednako	34	64,2	100,0

Prema Coloroso (2004), verbalno nasilje je identificirano kao najčešći oblik vršnjačkog nasilja, što se podudara s dobivenim rezultatima istraživanja. Time je hipoteza koja tvrdi da učitelji percipiraju verbalno nasilje kao najčešći oblik vršnjačkog nasilja u školama, potvrđena. Međutim, rezultati za hipoteze 1b i 1c nisu potvrdili očekivanja. Iako većina učitelja percipira da su i dječaci i djevojčice jednako uključeni kao počinitelji i žrtve vršnjačkog nasilja, postoji značajan udio učitelja koji smatraju da su dječaci češći počinitelji i žrtve. Ovi rezultati sugeriraju da postoji kompleksnost u percepciji učitelja o spolu kao počinitelja i žrtava vršnjačkog nasilja, što može imati važne implikacije za razvoj preventivnih programa i intervencija u školama.

Problem 2.

Sljedeći problem se odnosi na susrete učitelja razredne nastave s vršnjačkim nasiljem u školama i njihova postupanja u takvim situacijama. Analiza odgovora na pitanje koliko često se učitelji susreću s vršnjačkim

nasiljem u školi pokazala je raznolikost u njihovim iskustvima (*Tablica 5*). Najveći postotak ispitanika (39,6%), izvještava da se s takvim situacijama suočava svakih nekoliko mjeseci, dok 28,3% učitelja navodi da se susreće nekoliko puta mjesečno ili jednom tjedno (5,7%). Manji postotak ispitanika izvještava o češćem susretanju s vršnjačkim nasiljem u školi, pri čemu 15,1% navodi nekoliko puta tjedno, a 11,3% svakodnevno susretanje s tim situacijama.

Tablica 5

Koliko često se ispitanici susreću s vršnjačkim nasiljem u školi?

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Svakodnevno	6	11,3	11,3
Nekoliko puta tjedno	8	15,1	26,4
Jednom tjedno	3	5,7	32,1
Nekoliko puta mjesečno	15	28,3	60,4
Svakih nekoliko mjeseci	21	39,6	100,0

Raznolikost učiteljskog iskustva s vršnjačkim nasiljem, kako u učestalosti susreta s tim situacijama, tako i u njihovim postupanjima, odražava kompleksnost ovog problema u školskom okruženju. Većina učitelja sugerira da su takve situacije prisutne, ali ne nužno konstantne.

Rezultati pokazuju da je 34% učitelja izjavilo da su svjedočili kako neki učenik zlostavlja drugog učenika izvan prostorija škole, dok je 66% negiralo takvo iskustvo (*Tablica 6*). Slično tome, 37,7% učitelja izjavilo je da su vidjeli učenike izvan prostorija i dvorišta škole kako maltretiraju druge učenike, dok je 62,3% to opovrgnulo. Što se tiče reakcija učitelja na vršnjačko zlostavljanje, većina učitelja je izjavila da su poduzeli određene mjere. Na primjer, 96,2% učitelja je poduzelo nešto kada su uočili razmirice među učenicima, dok je samo 3,8% izjavilo da nisu. Nadalje, 92,5% učitelja je obavijestilo roditelje o ponašanju učenika u njihovom razredu, dok je isti postotak učitelja obavijestio i učitelje o ponašanju učenika iz drugog razreda. Također, 94,3% učitelja je obavijestilo školskog psihologa/pedagoga/ravnatelja o situacijama koje su uočili. U pogledu reakcija na pritužbe učenika, 98,1% učitelja izjavilo je da su saslušali učenike koji su došli s problemom da ih drugi učenici maltretiraju.

86,8% učitelja izjavilo je da su morali intervenirati kada su uočili zlostavljanje među učenicima, dok ih je 13,2% to negiralo. 79,2% učitelja je izjavilo da svaki put poduzimaju potrebne mjere kada uoče zlostavljanje među učenicima, dok je 20,8% to opovrgnulo. Također, 17% učitelja je izjavilo da su bili primorani zanemariti zlostavljanje među učenicima zbog „treće strane“, dok je 83% to negiralo.

Tablica 6

Frekvencije i postoci učiteljskih odgovora na pitanja o nazočnosti i reakcijama na vršnjačko nasilje

	NE		DA	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
1. Jeste li vidjeli kako neki učenik zlostavlja drugog učenika izvan prostorija škole?	35	66	18	34
2. Jeste li vidjeli učenike vaše škole izvan prostorija i dvorišta škole kako maltretiraju druge učenike?	33	62,3	20	37,7
3. Jeste li poduzeli nešto kada ste uočili razmirice među učenicima?	2	3,8	51	96,2
4. Jeste li obavijestili roditelje o ponašanju učenika u vašem razredu?	4	7,5	49	92,5
5. Jeste li obavijestili učitelje o ponašanju učenika iz drugih razreda?	4	7,5	49	92,5
6. Jeste li obavijestili školskog psihologa/pedagoga/ravnatelja o tome što ste vidjeli?	3	5,7	50	94,3
7. Ako su učenici došli sa problemom da ih drugi učenici maltretiraju, jeste li ih saslušali?	1	1,9	52	98,1
8. Jeste li ikada morali intervenirati kada ste uočili zlostavljanje među učenicima?	7	13,2	46	86,8
9. Kada ste uočili probleme među učenicima, jeste li ih ikada zanemarili?	46	86,8	7	13,1
10. Jeste li svaki put poduzeli potrebne mjere kada ste uočili zlostavljanje među učenicima?	11	20,8	42	79,2
11. Jeste li ikada bili primorani zanemariti zlostavljanje među učenicima zbog „treće strane“?	44	83	9	17

U *Tablici 6* prikazane su reakcije učitelja o poduzetim mjerama kod vršnjačkog nasilja. Većina je izjavila da su poduzeli mjere kad su uočili vršnjačko zlostavljanje, uključujući obavještanje nadležnih osoba poput roditelja (92,5%), kolega učitelja (92,5%) te školskog psihologa/pedagoga/ravnatelja (94,3%) (*Tablica 6*). Ovaj odgovor sugerira visoku razinu osviještenosti i angažiranosti učitelja u suočavanju s problemom vršnjačkog nasilja. Unatoč tome, postoji i određeni postotak učitelja koji nisu intervenirali ili su zanemarili zlostavljanje zbog različitih razloga. Na primjer, 13,2% učitelja (*Tablica 6*), izjavilo je da nisu intervenirali kad su uočili zlostavljanje među učenicima. Takav rezultat ukazuje na potrebu za dodatnom podrškom i obukom učitelja kako bi se osnažili u prepoznavanju i rješavanju problema vršnjačkog nasilja. Također, 17,0% učitelja (*Tablica 6*) izjavilo je da su bili primorani zanemariti zlostavljanje među učenicima zbog „treće strane“. Ovaj rezultat sugerira prisutnost vanjskih faktora ili ograničenja koja utječu na sposobnost učitelja da adekvatno reagiraju na situacije vršnjačkog nasilja. Ovi rezultati potvrđuju hipotezu istraživanja koja sugerira varijaciju u učiteljskom iskustvu s vršnjačkim zlostavljanjem.

Tablica 7

Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	4	7,5	7,5
Rijetko	30	56,6	64,2
Često	15	28,3	92,5
Vrlo često	4	7,5	100,0

64,1% učitelja izjavljuje da im nije nikada ili rijetko došao učenik sa problemom da ih netko zlostavlja, dok je preostalih 35,8% izjavilo da su im učenici s takvim problemima došli često ili vrlo često (*Tablica 7*).

Tablica 8

Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja, ali nisam obraćao/la pažnju.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	43	81,1	81,1
Rijetko	10	18,9	100,0

81,1% učitelja navodi da im učenici nisu nikada došli sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja, a da nisu obraćali pažnju, dok je 18,9% učitelja izjavilo da rijetko nisu obraćali pažnju u takvoj situaciji (Tablica 8).

Tablica 9

Kada se pojavio problem zlostavljanja među učenicima, prijavio/la sam problem.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	2	3,8	3,8
Rijetko	6	11,3	15,1
Često	15	28,3	43,4
Vrlo često	30	56,6	100,0

15,1% učitelja izjavljuje da nisu nikada ili rijetko prijavili problem kad se pojavio problem zlostavljanja među učenicima, dok je preostalih 84,9% izjavilo da su često ili vrlo često prijavili (Tablica 9).

Tablica 10

Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja i pozvao/la sam ih na razgovor.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	4	7,5	7,5
Rijetko	4	7,5	15,1
Često	16	30,2	45,3
Vrlo često	29	54,7	100,0

15% učitelja izjavljuje da kad su učenici došli kod njih sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja, nisu ih nikada ili rijetko pozvali na razgovor, dok je preostalih 84,9% izjavilo da jesu često ili vrlo često (*Tablica 10*).

Tablica 11

Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja i pozvao/la sam roditelje na razgovor.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	7	13,2	13,2
Rijetko	13	24,5	37,7
Često	15	28,3	66,0
Vrlo često	18	34,0	100,0

37,7% učitelja izjavljuje da kad su učenici došli kod njih sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja, nisu nikada ili rijetko pozvali roditelje na razgovor, dok je preostalih 62,3% izjavilo su ih pozvali često ili vrlo često (*Tablica 11*).

Tablica 12

Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja i obavijestio/la sam školskog psihologa/pedagoga/ravnatelja.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	4	7,5	7,5
Rijetko	9	17,0	24,5
Često	20	37,7	62,3
Vrlo često	20	37,7	100,0

24,5% učitelja izjavljuje da kad su učenici došli kod njih sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja, nisu nikada ili rijetko obavijestili školskog psihologa/pedagoga/ravnatelja, dok je preostalih 75,4% izjavilo da su ih obavijestili često ili vrlo često (*Tablica 12*).

Tablica 13

Kada sam obavijestio/la školskog pedagoga/psihologa/ravnatelja, dobio/la sam potrebnu pomoć od njih.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	3	5,7	5,7
Rijetko	10	18,9	24,5
Često	16	30,2	54,7
Vrlo često	24	45,3	100,0

24,6% učitelja izjavljuje da kad su obavijestili školskog pedagoga/psihologa/ravnatelja, dobili su od njih potrebnu pomoć, dok preostalih 75,5% izjavljuje da su često i vrlo često dobili njihovu pomoć (*Tablica 13*).

Tablica 14

Kada sam obavijestio/la roditelje o problemu, dobio/la sam podršku od njih da se riješi problem.

	Frekvencija	Postotak	Kumulativno
Nikada	4	7,5	7,5
Rijetko	11	20,8	28,3
Često	28	52,8	81,1
Vrlo često	10	18,9	100,0

28,3% učitelja izjavljuje da kad su obavijestili roditelje o problemu, nikada ili rijetko nisu dobili njihovu podršku da se riješi problem, dok preostalih 71,7% izjavljuje da su često ili vrlo često dobili njihovu podršku (*Tablica 14*).

Iz rezultata prikazanih u *Tablici 7* vidljivo je da većina učitelja (64,1%) izjavljuje da im učenici rijetko ili nikada ne dolaze s problemima vezanim uz zlostavljanje. Međutim, značajan postotak (35,8%) navodi da su učenici često ili vrlo često izloženi takvim situacijama. Iako većina učitelja (81,1%) tvrdi da im učenici nisu nikada došli s problemom da ih drugi učenik zlostavlja, a da nisu obraćali pažnju, postoje i oni (18,9%) koji su izjavili da rijetko nisu obratili pažnju u takvim situacijama (*Tablica 8*). Pozitivno je što većina učitelja (84,9%)

prijavljuje slučajeve zlostavljanja kad su učenici došli s takvim problemima, ali je zabrinjavajuće što postoji manji postotak (15,1%) koji rijetko ili nikada ne prijavljuju takve incidente (*Tablica 9*). Iako većina učitelja redovito poziva učenike na razgovor kad se suoče s problemima zlostavljanja, postoji određeni postotak (15%) koji to rijetko ili nikada ne čini (*Tablica 10*). Iako većina učitelja redovito surađuje s roditeljima i školskim stručnjacima u rješavanju problema zlostavljanja, postoje određeni postoci učitelja koji nisu uvijek dobili podršku od roditelja (28,3%) (*Tablica 14*) ili školskih stručnjaka (24,6%) (*Tablica 13*).

Problem 3.

Hipoteza 3. djelomično je potvrđena. Pronađene su statistički značajne povezanosti između nekoliko slijedećih varijabli:

- Varijabla 1. *Smatram da se premalo govori o zlostavljanju među učenicima u školi.*
 - Varijabla pokazuje nisku negativnu povezanost sa stažem učitelja ($r = -0,323$, $p < 0,05$). Drugim riječima, učitelji koji imaju manje staža procjenjuju da se premalo govori o zlostavljanju među učenicima u školi.
- Varijabla 8. *Smatram da bi se u dodatnu nastavu trebale uvesti radionice na temu zlostavljanja.*
 - Varijabla pokazuje nisku negativnu povezanost s čestinom učiteljskih procjena vršnjačkog zlostavljanja ($r = -0,295$, $p < 0,05$), odnosno učitelji koji procjenjuju manju čestinu vršnjačkog zlostavljanja u većoj mjeri smatraju da bi trebalo u dodatnu nastavu uvesti radionice na temu zlostavljanja.
- Varijabla 19. *Smatram da bi svaki roditelj trebao sa djecom pričati o zlostavljanju među vršnjacima.*
 - Varijabla pokazuje nisku pozitivnu povezanost s dobi ($r = 0,296$, $p < 0,05$) i stažem ($r = 0,289$, $p < 0,05$) ispitanika. Stariji ispitanici i

ispitanici s više staža u većoj mjeri smatraju da bi roditelji trebali razgovarati s djecom o zlostavljanju među vršnjacima.

Rezultati istraživanja djelomično potvrđuju hipotezu odsustva povezanosti između dobi, staža učitelja i učiteljskih procjena vršnjačkog zlostavljanja sa stavovima o korisnosti različitih intervencija u prevenciji i suzbijanju vršnjačkog nasilja. Iako je analizirana 21 varijabla, samo su tri pokazale statistički značajne povezanosti s navedenim faktorima. Prva varijabla koja mjeri percepciju nedovoljne rasprave o zlostavljanju među učenicima u školi pokazala je nisku negativnu povezanost sa stažem učitelja. To znači da učitelji s manjim stažem izražavaju veću zabrinutost u vezi nedovoljne pažnje posvećene ovom pitanju u školi. Druga varijabla koja se odnosi na podršku uvođenja radionica o zlostavljanju u dodatnu nastavu, također je pokazala nisku negativnu povezanost s učiteljskim procjenama vršnjačkog zlostavljanja. Navedeno sugerira da učitelji koji percipiraju manje zlostavljanja podržavaju veću primjenu edukativnih intervencija. Treća varijabla koja ispituje važnost razgovora roditelja s djecom o vršnjačkom nasilju, pokazala je nisku pozitivnu povezanost s dobi i stažem ispitanika. Isto ukazuje na sklonost starijih ispitanika i onih s više staža da više podržavaju ovu vrstu roditeljske intervencije.

9. ZAKLJUČAK

Anketno istraživanje pružilo je uvid u problem vršnjačkog nasilja u školama te istaknulo važnost uloge učitelja u prepoznavanju, suzbijanju i prevenciji ovog problema. Kroz analizu percepcije učitelja, ispitane su različite dimenzije vršnjačkog nasilja, uključujući njegove oblike, počinitelje, žrtve te reakcije učitelja na takve situacije. Rezultati ukazuju na to da je verbalno nasilje prepoznato kao najčešći oblik vršnjačkog nasilja, što je u skladu s prethodnim istraživanjima. Isto naglašava potrebu za dodatnim mjerama prevencije i edukacije usmjerenih na suzbijanje verbalnog nasilja u školskom okruženju. Rezultati također pokazuju da su dječaci i djevojčice podjednako izloženi i kao žrtve i kao počinitelji vršnjačkog nasilja. Analiza iskustva učitelja s vršnjačkim nasiljem otkriva raznolikost u njihovim iskustvima i reakcijama. Većina učitelja aktivno intervenira kad se suoče s problemima zlostavljanja, što ukazuje na visoku razinu osviještenosti i angažiranosti u rješavanju ovog problema. Ipak, postoje i učitelji koji nisu uvijek intervenirali ili su zanemarili zlostavljanje zbog različitih razloga. To ukazuje na potrebu za dodatnom edukacijom i obukom učitelja kako bi se osnažili u prepoznavanju i rješavanju problema vršnjačkog nasilja. Rezultati pokazuju određene povezanosti između dobi, staža i procjena vršnjačkog zlostavljanja sa stavovima o intervencijama. Mlađi učitelji i oni koji percipiraju manje zlostavljanja podržavaju veću primjenu edukativnih intervencija, dok stariji učitelji više podržavaju roditeljske intervencije.

Rezultati ovog istraživanja pružaju temelj za daljnje istraživanje i razvoj inovativnih strategija prevencije i intervencije kako bi se stvorila sigurna i poticajna okolina za sve učenike. Smatram da bi svi učitelji trebali kontinuirano pratiti, evaluirati i prilagoditi programe, kako bi spriječili vršnjačko nasilje u školama i osigurali njihovu učinkovitost. Učitelji se trebaju dovoljno educirati i biti zainteresirani za radionice takvog tipa, kako bi u svim mjerama i pogledima bili osposobljeni na vrijeme prepoznati i reagirati na vršnjačko nasilje.

„Dobar učitelj zlata vrijedi.“

(Seneka)

10. LITERATURA

1. Belančić, T., Nikčević-Milković, A., Šuto, A. (2013). Nasilje među vršnjacima – postoji li razlika u gradskim, prigradskim i seoskim sredinama? *Školski vjesnik*, 62 (2-3), 273-274.

Preuzeto: 7.02.2024.: <https://hrcak.srce.hr/file/154877>

2. Bilić, V. (2018). *Nove perspektive, izazovi i pristupi nasilju među učenicima*. Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet u Zagrebu.
3. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naknada Slap.
4. Bilić, V., Karlović, A. (2004). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
5. Coloroso, B. (2004). *Nasilnik, žrtva i prmatrač: Od vrtića do srednje škole – Kako roditelji i učenici mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: Bios.
6. Reić Ercegovac, I. (2016). Doživljeno vršnjačko nasilje i relacije s dobi, spolom, razrednim ozračjem i školskim uspjehom. *Školski vjesnik*, 65 (2), 252.

Preuzeto: 7.05.2024.: <https://hrcak.srce.hr/file/262306>

7. Garrett, A. G. (2003). *Bullying in American Schools: Causes, Preventions, Interventions*. United States: McFarland & Company, Inc.

Preuzeto: 7.05.2024.:

https://books.google.hr/books?id=JuJgUMkwmisC&dq=garrett+2003+bullying&lr=&hl=hr&source=gbs_navlinks_s

8. Ilej, M. (2018). *Već 10 godina rastemo zajedno!* UNICEF
Preuzeto: 7.05.2024.: <https://www.unicef.org/croatia/mediji/vec-10-godina-rastemo-zajedno>
9. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naknada Slap.
10. Knežević Barišić, M. (2023). *Preventivni program „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“*. UNICEF

Preuzeto: 7.05.2024.: <https://www.unicef.org/croatia/mediji/preventivni-program>

11. Maleš, D., Stričević, I. (2005). *Zlostavljanje među učenicima može se spriječiti*. Zagreb: Udruženje djece prva.
12. Middleton-Moz, J., Zawadski, M.L. (2003). *Nasilnici*. Zagreb: Timea.
13. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
14. Pregrad, J. (2015). *Prevention of peer violence for a safe and enabling environment in schools: programme handbook*. UNICEF: Ured za Hrvatsku.
15. Rigby, K. (2006). *Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?* Zagreb: Mosta.
16. Rigby, K. (2002). *New Perspectives on Bullying*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers Ltd.
17. Šare, A. (2019). *Elektroničko nasilje*. Zavod za javno zdravstvo Zadar.
Preuzeto: 7.02.2024.: <https://www.zjz-zadar.hr/hr/zdrav-zivot/djeca-mladi/435>
18. Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naknada Slap.
19. Vrgoč, H. (1999). *Agresivnost (nasilje) u školi*. Zagreb: Hrvatski Pedagoško-književni zbor.

11. PRILOZI

11.1. Upitnik o iskustvima učitelja razredne nastave s vršnjačkim nasiljem u školi

ONLINE ANKETNI UPITNIK

Poštovani,

ova online anketa se provodi u svrhu istraživanja u sklopu diplomskog rada studentice Lane Tuđan na temu: "Iskustva učitelja razredne nastave s vršnjačkim nasiljem u školi" (Primary school teacher's perception of peer violence). Svrha ovog istraživanja je utvrditi koliko često se učitelji razredne nastave susreću s vršnjačkim nasiljem u školi i kakva su njihova iskustva.

Hvala vam na vremenu uloženom u ispunjavanje ove ankete i srdačan pozdrav,
Lana Tuđan

Spol: M / Ž

Dob: a) 21-30, b) 31-40, c) 41-50, d) 51-60, e) 61-70

Mjesto rada: a) Koprivničko-križevačka županija, b) Međimurska županija, c) Varaždinska županija

Upisati broj godina staža:

Mjera u kojoj se učitelji susreću s vršnjačkim nasiljem u školi: a) Svakodnevno, b) Nekoliko puta tjedno, c) Jednom tjedno, d) Nekoliko puta mjesečno, e) Svakih nekoliko mjeseci.

PITANJA O POSTUPCIMA NA VRŠNJAČKO NASILJE

Pitanja se odnose na postupke kojima su učitelji reagirali na vršnjačko nasilje. Kao ponuđene moguće odgovore imali su: DA – NE

1. Jeste li vidjeli kako neki učenik zlostavlja drugog učenika izvan prostorija škole?

2. Jeste li vidjeli učenike vaše škole izvan prostorija i dvorišta škole kako maltretiraju druge učenike?
3. Ako je odgovor na prethodno pitanje „da“, jeste li koga o tome obavijestili?
4. Jeste li poduzeli nešto kada ste uočili razmirice među učenicima?
5. Jeste li obavijestili roditelje o ponašanju učenika u vašem razredu?
6. Jeste li obavijestili učitelje o ponašanju učenika iz drugih razreda?
7. Jeste li obavijestili školskog psihologa/pedagoga/ravnatelja o tome što ste vidjeli?
8. Ako su učenici došli sa problemom da ih drugi učenici maltretiraju, jeste li ih saslušali?
9. Jeste li ikada morali intervenirati kada ste uočili zlostavljanje među učenicima?
10. Kada ste uočili probleme među učenicima, jeste li ih ikada zanemarili?
11. Jeste li svaki put poduzeli potrebne mjere kada ste uočili zlostavljanje među učenicima?
12. Jeste li ikada bili primorani zanemariti zlostavljanje među učenicima zbog „treće strane“?

Jesu li češće žrtve zlostavljanja dječaci ili djevojčice? a) Dječaci, b) Djevojčice, c) Podjednako

Jesu li češće zlostavljači dječaci ili djevojčice? a) Dječaci, b) Djevojčice, c) Podjednako

PITANJA O INTERVENCIJI NA VRŠNJAČKO NASILJE

Pitanja se odnose na intervenciju kojom su učitelji reagirali na vršnjačko nasilje.

Kao ponuđene moguće odgovore imali su: nikada, rijetko, često i vrlo često.

1. Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja.
2. Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja, ali nisam obraćao/la pažnju.
3. Kada se pojavio problem zlostavljanja među učenicima, prijavio/la sam problem.

4. Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja i pozvao/la sam ih na razgovor.
5. Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja i pozvao/la sam roditelje na razgovor.
6. Učenik/ca mi je došao/la sa problemom da ih drugi učenik zlostavlja i obavijestio/la sam školskog pedagoga/psihologa/ravnatelja.
7. Kada sam obavijestio/la školskog pedagoga/psihologa/ravnatelja, dobio/la sam potrebnu pomoć od njih.
8. Kada sam obavijestio/la roditelje o problemu, dobio/la sam podršku od njih da se riješi problem.

PITANJA O STAVOVIMA UČITELJA NA VRŠNJAČKO NASILJE

Pitanja se odnose na stavove učitelja na vršnjačko nasilje. Kao ponuđene moguće odgovore imali su: DA – NE

1. Smatram da se premalo govori o zlostavljanju među učenicima u školi.
2. Smatram da zlostavljanje među učenicima nije veliki problem.
3. Smatram da učenici razmirice među sobom mogu sami riješiti.
4. Smatram da nije potrebno raditi problem od toga što se učenici međusobno „zezaju“.
5. Smatram da su radionice na temu zlostavljanja među učenicima potrebne u školama.
6. Smatram da nema dovoljno vremena za takve radionice na temu zlostavljanja među vršnjacima.
7. Smatram da bi se u rasporedu trebalo napraviti mjesta za radionice na temu zlostavljanja među vršnjacima.
8. Smatram da bi se u dodatnu nastavu trebale uvesti radionice na temu zlostavljanja.
9. Smatram da bi se i u produženom boravku trebale provoditi radionice na temu zlostavljanja.
10. Smatram da bi se radionice na temu zlostavljanja među učenicima trebale češće provoditi.
11. Smatram da bi se učenici trebali više uključivati u radionice na temu zlostavljanja.

12. Smatram da bi se radionice na temu zlostavljanja mogle koristiti i na drugim satovima, ne samo na SRZ.
13. Smatram da bi učitelji trebali prisustvovati na seminarima čija je tema zlostavljanje među učenicima.
14. Smatram da bi učitelji trebali posvetiti više vremena temama povezanim sa vršnjačkim zlostavljanjem.
15. Smatram da bi se učitelji trebali više educirati o vršnjačkom nasilju u školama.
16. Smatram da bi učitelji trebali više pričati o vršnjačkom nasilju u školama.
17. Smatram da bi svaki učitelj trebao reagirati čim primijeti nesuglasice među učenicima.
18. Smatram da učitelji trebaju uključiti roditelje na radionice o vršnjačkom zlostavljanju u školama.
19. Smatram da bi svaki roditelj trebao sa djecom pričati o zlostavljanju među vršnjacima.
20. Smatram da bi se ponašanje među učenicima trebalo ocjenjivati.
21. Smatram da treba uvesti sankcije za učenike koji zlostavljaju druge učenike.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis)